

سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
ارتش جمهوری اسلامی ایران
انتشارات آتشبار

خلیج فارس

در هشت سال دفاع مقدس

نویسندگان:

محمدرضا نیک‌رهی

مرتضی رضایی خسروآبادی

مجتبی نیک‌رهی

سرشناسه : نیک‌رهی، محمدرضا، ۱۳۴۰-
 عنوان و نام پدیدآور : خلیج فارس در هشت سال دفاع مقدس / تألیف محمدرضا نیک‌رهی، مرتضی رضایی،
 مجتبی نیک‌رهی.
 مشخصات نشر : تهران: سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران،
 ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری : ۲۴۹ ص.: مصور (بخشی رنگی)، نقشه.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۳۰-۰۴-۳
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : جنگ ایران عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷
 موضوع : جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - دخالت ایالات متحده
 موضوع : خلیج فارس، منطقه-تاریخ-دخالت ایالات متحده
 رده بندی : رضایی، مرتضی
 شناسه اف : نیک‌رهی، مجتبی
 افزودن : سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران
 رده بندی : DSR ۱۶۰۰/۹ خ ۱۳۹
 رده بندی دیگری : ۹۶-۰۸۴۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۱۹۶۰۷۲

خلیج فارس

نویسنده: محمدرضا نیک‌رهی، مرتضی رضایی، خسروآبادی، مجتبی نیک‌رهی
 ویراستاری: سید بهزاد میر احمدی-داود الیاس
 طرح جلد و صفحه آرایی: حامد مهدوی
 شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸
 چاپ، لیتوگرافی و صحافی: چاپخانه گوروش
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۳۰-۰۴-۳
 قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال
 ناشر: انتشارات آتشبار وابسته به سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس
 ارتش جمهوری اسلامی ایران - شماره تماس: ۸۱۹۵۴۱۱۱

سخن نویسنده

در جوامع بین‌المللی با توجه به نبود یک قدرت فوق ملی و رشد نیافتگی نظام حقوقی، دولت‌ها برای دستیابی به اهداف شان به راه‌های گوناگون، از جمله به کار گرفتن زور متوسل می‌شوند. با توجه به موقعیت طرف‌های اختلاف و اوضاع و احوال، زور از راه‌های مساوت و به درجات مختلف به کار می‌رود. استفاده از نیروهای مسلح علیه دولت دیگر، بسیج نیروها در مرزها، اعزام داوطلبان، اجبار، مهم آوردن امکانات برای گروه‌های خارجی به منظور فعالیت علیه دولت، سان یا علیه دولت ثالث و ایجاد گروه‌های مقاومت در مناطق اشغال شده، از راه‌های توسل به زور محسوب می‌شوند. به هر حال، توسل به این راه‌ها با قید و شرط‌هایی همراه است.

بیشترین درجه استفاده از زور در جنگ است. جنگ، پدیده تلخ تکراری تاریخ، نه تنها طی قرن‌ها مرگ میلیون‌ها انسان در عرصهٔ پهناور زمین گردیده، بلکه تلخی و انهدام میراث‌های ارزشمند علمی و فرهنگی اقوام و ملل گوناگون را نیز در بر داشته است. تلخی جنگ را به خصوص انسان‌ها می‌شناسند که شاهد دو جنگ بزرگ جهانی بوده چشیده و طعم گزندۀ نازی از مرگ انسان‌ها و نابودی شهرها و انهدام ارزش‌های والای انسانی را احساس کرده است. اما آخرین جنگ جهانی تجربه‌ای برای پایان نزاع‌ها نشده و جنگ‌های پس از آن نیز همچنان، و گر چه در

ابعادی کوچکتر، ضرورت بحث در زمینه این پدیده دائمی تاریخ را بیشتر می‌سازد.

دولت عراق در ۱۷ سپتامبر ۱۹۸۰ (۳۱ شهریور ۱۳۵۹) عهدنامه مرزی و حسن همجواری ۱۹۷۵ بین ایران و عراق را به طور یک جانبه لغو کرد و سپس نیروهای نظامی آن کشور در ۲۱ سپتامبر از طریق زمین، هوا و دریا به ایران حمله نمودند. عهدنامه مذکور متعاقب مذاکراتی که بین ایران و عراق در جریان کنفرانس سران عضو اوپک در مارس ۱۹۷۵ در شهر الجزیره صورت گرفت، منعقد گردید. در مورد این نخست جنگ شاهد بودیم که نیروی هوایی ایران با دست زدن به حملات هوایی متعددی، اهداف نظامی - صنعتی - اقتصادی بوم‌گونی را در عمق خاک عراق، هدف حملات خود قرار داد. در این حملات، پایگاه‌ها، فرودگاه‌ها، ایستگاه‌های راه‌آهن و تأسیسات برق در سطح هدف حمله نیروی هوایی ایران قرار گرفت. در مورد این حملات، به نکه حائز اهمیت می‌باشد. نخست آنکه، این نوع حملات تقریباً تا اواخر مرداد ۱۳۵۹ به طول انجامید و پس از آن تا سال ۱۳۶۲ در هیچ یک از گزارشات و اعلامیه‌های جنگی، ایران دست زدن به حملات علیه اهداف اقتصادی - صنعتی عراق را اعلام نکرد. حملات صورت گرفته از سال ۱۳۶۲ به بعد نیز با شرایط و قیودی همراه بوده است و همواره در قالب مقابله به مثل جای گرفته است. دوم آنکه، حتی در این دوره کوتاه مدت ابتدای جنگ نیز ایران بر این نکته تأکید داشت که به هیچ وجه

نقاط مسکونی را بمباران نمی‌کند. در هیچ یک از اعلامیه‌ها و اطلاعیه‌های نظامی منتشر شده در این دوره نیز اشاره‌ای به اینکه نقاط مسکونی هدف حمله قرار گرفتند، به چشم نمی‌خورد. بدین ترتیب، از نظر ایران ممنوعیت حمله به شهرها مطلق بوده و این کشور هیچ‌گاه مناطق مسکونی را هدف مشروع حمله تلقی نکرد است. سوم آنکه، بر اساس بند ۲ ماده ۵۲ پروتکل اول ژنو، اهدائی که بر اساس «طبیعت، هدف یا نحوه استفاده» سهم مؤثری در عملیات نظامی دارند، هدف مشروع نظامی محسوب می‌شوند.

در ژوئن ۱۹۸۰ (خرداد ماه ۱۳۶۱)، بعد از اینکه ایران نیروهای عراقی را به نحو موفقیت‌آمیزی از سرزمین‌اش عقب راند، به نوبه خود، عملیات نظامی را در سرزمین دشمن پیگیری کرد. عراق به این منظور که ایران را وادار به پذیرش پیشنهادات صلح‌اش کند، تصمیم گرفت که صدور نفت ایران از طریق دریا را قطع کند، در این راستا مرحله به مرحله پایانه‌های نفتی، دکل‌های استخراج و نفتکش‌های حامل نفت ایران را هدف حملات هوایی خود قرار داد. واکنش ایران، تشدید بازرسی کشتی‌های بی‌طرف به منظور شناسایی قاچاق جنگی به مقصد عراق بود. به علاوه، تقویت نیروی بی‌طرفی از سوی برخی دولت‌های حاشیه خلیج فارس، ایران را کم و بیش مجبور به حمله به نفتکش‌هایی کرد که عازم این کشورها بوده و یا از آن کشورها بارگیری کرده بودند. نهایتاً، ورود بخش عمده‌ای از ناوگان جنگی ایالات متحده به خلیج فارس و در نتیجه؛

تشدید بحران در منطقه، موجب اقدامات محدود نظامی علیه اهداف ایران گردید. دولت جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۷۱/۸/۱۱ دادخواستی علیه دولت ایالات متحد آمریکا نزد دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه مطرح نمود و در مورد حمله چند ناو جنگی نیروی دریایی آمریکا در تاریخ‌های ۱۹ اکتبر ۱۹۸۷ و ۱۸ آوریل ۱۹۸۸ به سه سکوی نفت دریایی متعلق به ایران و مورد بهره‌برداری توسط شرکت ملی نفت ایران در خلیج فارس از آن دولت شکایت کرد. آمریکا در اولین عکس‌العمل خود نسبت به این درگیری ایران، عدم صلاحیت نمود و بدون اینکه مدافعات خود در ماهیت دعوی را به تفصیل ارائه نماید اجمالاً مسئولیت بین‌المللی خود را انکار نمود و مدعی شد که حمله و انهدام سکوهای نفتی ایران یک سلسله درگیری‌های مسلحانه و در مقام دفاع مشروع در برابر اقدامات ایران در خلیج فارس بوده است. اما ایراد مقدماتی آمریکا به عدم صلاحیت دیوان موجب شد که مسأله صلاحیت از ماهیت تفکیک و به عنوان یک امر ابتدائی مورد رسیدگی و تصمیم دیوان قرار گیرد. دیوان بین‌المللی دادگستری سرانجام در تاریخ ۲۱ آذر ۱۳۷۵ حکم خود در مسأله صلاحیت صادر و اعلام کرد و ایراد عدم صلاحیت آمریکا را به نفع ایران رد نمود.

هدف از نگارش این کتاب واکاوی قسمتی از واقعۀ بزرگ جنگ تحمیلی با رویکردی علمی، پس از گذشت بیش از دو دهه از پایان جنگ، با توجه به این که برای اولین بار است که این واقعه به

صورت علمی و آکادمیک در دانشگاه‌ها و مراکز علمی و آموزشی در قالب یک درس دو واحدی (اختیاری) که به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده، مطرح می‌شود و می‌طلبد تا از زوایای مختلف مورد تحقیق و مطالعه جامعه علمی و نسل‌های تحصیل‌کام قرار گیرد، تا ضمن شناخت ظرفیت‌های وسیع علمی و معنوی این حماسه کم‌نظیر، با نقد عالمانه و دلسوزانه و سازنده جامعه علمی کشور، تجارب آن استخراج و نقاط ضعف آن برطرف گردد و نتایج نهایی آن، در دراز مدت راهبرد دفاعی ملی را در مقابل هرگونه تجاوز اجنبی رقم زند.

امید است که این کتاب مورد توجه خوانندگان به ویژه دانشجویان ارجمند قرار گرفته و مفید واقع شود.

ومن الله التوفیق

گروه مؤلفین